

MEDE-
DEELINGEN
VAN HET
VERBOND
VOOR
HEEMKUNDE

1946

MEDEDEELINGEN VAN HET VERBOND VOOR HEEMKUNDE

Jaargang II

Nr 1

Februari 1946

INHOUD

Praktische Wenken voor Familievorschingen.	M.-J. Ascoop.
Kroniek van de Familiekunde.	A. Clabots.
Familiekundige Vraagbaak VI.	
Het Instituut voor Vlaamsche Toponymie te Leuven.	Dr. H. Draye.
Landelijke Schoonheid en landelijke Woningen.	J.-A. Weyns.

Verschijnt tweemaandelijks. — Redactie en verantwoordelijke uitgevers: A. JANSSENS de BISTHOVEN, «Macleberg», Oostkamp en J. A. WEYNS, Hallaar bij Heist o/d Berg. — Jaarabonnement: 20 fr., op postrekening Nr. 301821 van J. VAN DEN BUSSCHE, Denderbelle. — G. BARBIAUX & ZOON, drukker, Brugge.

Een rijk voorbeeld van landelijke schoonheid, zooals menige 18de eeuwse hoeve, vooral in de provinciën Brabant en Antwerpen, ons biedt (mooi gebruik van witten zandsteen; de betonnen putkuip ontsiert, de kleur der slagpluiken is niet frisch genoeg). De «Schellehoef» op de Achterheide te HEIST-OP-DEN-BERG (Zomermaand 1943). Foto J. A. Weyns.

IJ het opsporen van het verleden van een familie kan veel nutteloos werk bespaard worden door een methodisch opzetten van de werkzaamheden. Zeer nuttige algemeene richtlij-

nen liggen voor het grijpen in handboekjes zooals : « Hoe maak ik mijn stamboom op ? », van J. Lindemans.

Hier wenschen wij, aan de hand van een jarenlange praktijk in Vlaanderen, den beginneling-familievorscher bij te staan in het oplossen van konkrete vraagstukken die hem in den loop van zijn opzoekingen zullen worden gesteld.

Doch vooraf dient de opzoeker te bepalen WAT hij wenscht te kennen in verband met het verleden van zijn familie. Wij laten hier voorloopig buiten bespreking het opmaken van de « voorouderstafels » of kwartierstaten, waarbij ALLE VOOROUDERS worden opgespoord (de 4 grootouders, de 8 overgrootouders, de 16 betovergrootouders, enz.) ; evenmin bespreken wij voorloopig het opstellen van een volledigen « familieboom » of « stamtafel », waarin ALLE AFSTAMMELINGEN van een gemeenschappelijken stamvader (bv. uit de 17^e eeuw) worden gerangschikt. Beide vormen van familievorschingen zijn bewerkingen van langen adem en groeien trouwens gansch spontaan uit het taai doordrijven van een eersten vorm van opzoekingen waarmede alle beginnelingen hun genealogische werkzaamheden inzetten : wij bedoelen het opsporen, in klimmende lijn, enkel van de voorouders-NAAMDRAGERS, en dit zoo ver mogelijk terug. Deze laatste bewerking, omdat zij in elke generatie slechts twee personen opspoort (den vader-naamdrager en de moeder van den volgende naamdrager), en omdat zij beslist alle zijtakken terzijde laat, kan doorgaans in vlug tempo doorgevoerd worden tot in de 17^e eeuw, omdat de bescheiden van den burger-

lijken stand meestal tot in die eeuw opklimmen. Toch verlopen die werkzaamheden, hoe beperkt ook, niet altijd naar wensch, zooals aanstonds zal blijken. Daarom dient men zeer methodisch te werken en geen enkele bijzonderheid uit de schrale gegevens van den burgerlijken stand te verwaarloozen.

Onze wenken voor het gebruik van de bescheiden van den burgerlijken stand zullen wij als volgt indeelen :

A. opsporingen na het jaar 1795 ;

B. opsporingen vóór 1795.

Het is immers bekend dat, vóór de bezetting van de Oostenrijksche Nederlanden door de Franschen in 1795, de akten die als bescheiden voor de eenzelvigheid van de toenmalige staatsonderdanen kunnen worden beschouwd, door de geestelijkheid werden opgesteld en bewaard ; de door de parochiale geestelijkheid opgestelde akten van Doopsel, Huwelijk en Overlijden, werden tevens in het burgerlijk leven aangewend, als juridische bewijsstukken. In 1795 voerde het Fransch bewind dat, trouw aan zijn liberale grondbeginselen, ons geheele leven zocht te « verburgerlijken » (lees « te ontkerstenen »), een « burgerlijken » stand in, gansch los van de parochiale geestelijkheid, en waarvan het opmaken en bewaren aan de gemeentelijke administratie werd toevertrouwd : de Doopregisters werden voortgezet door de registers van Geboorten, de Huwelijksregisters door de registers van de zoogenaamde « burgerlijke » huwelijken, de Begrafenisregisters door de Overlijdensregisters. De bestaande parochiale Doop-, Huwelijks- en Begrafenisregisters werden door de gemeentelijke overheden van de pastoors gevorderd om de aansluiting van den nieuwen bij den ouden burgerstand mogelijk te maken. Doorgaans bewaart het gemeentesecretariaat dus, naast de reeks burgerstandsregisters van 1795 of 1796 af, ook de oude parochiale registers van die gemeente. Uitzonderingen, — in sommige streken zeer talrijk —, worden verder besproken.

A. *Opzoekingen in den nieuwen burgerstand.* — De bedoeling van opzoeker X is dus langs zijn vader, grootvader, overgrootvader, enz. (telkens in het enkelvoud) zoo ver mogelijk ZIJN afstamming op te sporen in rechte opgaande lijn. Alle broeders en zusters van zijn vader en moeder, zijn grootouders langs moeders zijde, alsmede alle broeders en zusters van zijn vier grootouders, enz., worden terzijde gelaten. Al deze personen zullen wellicht later in een veel ruimere stamtafel worden opgenomen. Voorloopig interesseert X zich enkel voor de rechte klimmende lijn van zijn afstamming.

Aan de hand van den burgerlijken stand moet dus telkens in die rechte lijn een generatie verder worden opgeklimmen. Voor elk van de op te sporen voorouders beschikt X over drie akten : geboorte-, huwelijks- en overlijdensakte. Welnu, bij de opsporing van de eenzelve van een persoon moet de volgorde van deze akten worden omgekeerd, m.a.w. men dient eerst de overlijdensakte op te sporen en te raadplegen. Ziehier waarom :

1° Een akte van overlijden geeft een samenvatting van het leven : even goed als een geboorteakte leert zij ons immers waar, wanneer en uit welke ouders de persoon was geboren ; daarenboven schenkt zij inlichtingen nopens zijn echtverbintenis(sen) ; eindelijk meldt zij ons in welke wijk of straat het overlijden plaats had.

2° Door het samenbrengen van deze allerbangrijkste biographische gegevens in éénzelfde akte en op één zelfden persoon, staat de burgerlijke eenzelve van bedoelden persoon onmiddellijk en juridisch vast.

3° Door het feit dat in de overlijdensakte de ouders en de vrouw van een persoon worden vermeld, wordt ipso facto de schakel gelegd naar de voorgaande generatie (zie dus verder de overlijdensakte van den vader) en naar de volgende generatie (de in de overlijdensakte vermelde vrouw moet als moeder in de geboorte-akten van de volgende generatie teruggevonden worden).

4° Eindelijk is de overlijdensakte, althans

voor de laatste 50 à 75 jaren, de gemakkelijkst terug te vinden akte van den burgerlijken stand. De in de meeste gezinnen bewaarde doodsprentjes vermelden immers de plaats en den datum van het overlijden der voorouders.

Welke gegevens moeten uit de — vrij uitvoerige — overlijdensakten overgeschreven worden om voor verdere vorschingen te dienen ? Wij weten bij ondervinding dat nieuwelingen in de familiekunde bij den aanvang hunner opsporingen door een koortsige haast aangegrepen worden ; zij willen in den korst mogelijken tijd in de 17^e eeuw «geraken» ! Een vluchtige oogslag op de akten van den burgerlijken stand moet dan volstaan om er de strikt noodzakelijke gegevens uit te putten. Later, wanneer de heetste koorts over is, komt dan onvermijdelijk de prijzenswaardige begeerte om over de voorouders iets meer te vernemen dan loutere geboorte- of overlijdensdata, ... en dan moeten de navorschers zich voor de tweede maal naar de gemeentesecretariaten verplaatsen ! De akten bevatten immers ook aanduidingen aangaande het beroep, de herkomst, de juiste woonplaats, de bijgeroepen getuigen, enz.

In bepaalde gevallen, nm. wanneer de ouders van bruidegom of bruid overleden zijn, zullen de huwelijksakten kostbare genealogische aanduidingen bieden. Voor het huwelijk moet immers de toestemming van de ouders in de akte vermeld worden ; zijn de ouders overleden dan moet de toestemming van de nog in leven zijnde grootouders worden aangevraagd. Voor elk der overleden ouders of grootouders moet de vermelding van de plaats en van den datum van het overlijden het bewijs leveren dat geen toestemming kon worden aangevraagd. Zoo doende kan een huwelijksakte uitgroeien tot een kleine voorouderstafel !

Voor elk onzer voorouders beschikken wij dus na 1795 over drie akten waarvan de gegevens, al naar gelang het tijdvak en den opsteller, min of meer uitvoerig en min of meer betrouwbaar zijn. Bemerken wij hier bv. dat in de overlijdensakten van de eerste decennien van de 19^e eeuw niet de geboorte-

datum, maar de ouderdom van den overledene wordt aangegeven, en dat het gebrek aan nauwkeurigheid hierbij soms verbazend is! De navorscher hechte dus geen overdreven belang aan het opgegeven getal jaren.

Jaarlijks en om de tien jaren worden op de akten van den burgerstand alphabetische namenregisters opgemaakt; deze tafels, die, vooral in volkrijke gemeenten, de opzoekingen heel wat vergemakkelijken, sluiten respectievelijk elk jaar en elk tienjarig register af.

Nu wij toch voor het raadplegen van den burgerstand toegang tot het gemeentesecretariaat hebben verkregen, kunnen wij best van de gelegenheid gebruik maken om, steeds met de vriendelijke toestemming van den Gemeente-secretaris, enkele zeer nuttige —, en zelfs in sommige gevallen noodzakelijke gegevens uit de « Bevolkingsregisters » en uit de « Kadastrale Atlassen » te putten.

1° *De Bevolkingsregisters* (a.U.b. niet verwarren met Burgerstandsregisters). Reeds vóór 1795 hadden vele pastoors de gewoonte wijk na wijk en straat na straat de samenstelling van de hun toevertrouwde huisgezinnen in een notaboekje, dat gewoonlijk als titel draagt « Status animarum », aan te teekenen. Eerst in de steden, daarna ook op het platteland, nam de burgerlijke overheid deze gewoonte over. Deze eerste burgerlijke « Bevolkingsstaten » werden echter niet volgens een algemeen aangenomen schema opgesteld; van gemeente tot gemeente treft men zeer uiteenlopende vormen aan. In een bepaald jaar opgemaakt, werden deze staten daarna min of meer zorgvuldig bijgehouden: geboorten, huwelijken, overlijdens, verplaatsingen van woonplaats gaven aanleiding tot aanvullingen of schrappingen op den oorspronkelijken staat. Wanneer deze door de menigvuldige mutaties onbruikbaar werd, diende een nieuwe staat te worden opgemaakt. Zoo kregen wij in onze gemeentesecretariaten een reeks « bevolkingsregisters » die soms tot in den Franschen tijd opklint maar die pas in de jaren 1840 haar huidig, voor gansch het land gelijkvormig schema, en een regelmatige vernieuwing kreeg. In deze lijvige registers volgt men de orde van de wijken

en van de straten en huizen; voor de bewoners van elk huis is één blad voorbehouden. Bij elken naam worden, naar gelang de gevallen, de volgende aanduidingen gevoegd: geboortedatum en -plaats; de verhouding tot het huisgezin (vader, moeder, kind, knecht of meid); datum en plaats van het huwelijk; datum van de intrede in de gemeente (indien de persoon er niet geboren is) en in dit geval ook de laatste woonplaats; datum van uitrede uit de gemeente en nieuwe woonplaats; datum van het overlijden indien de persoon als inwoner van de gemeente gestorven is. Al deze gegevens zijn van het grootste belang voor de familiegeschiedenis, vooral daar waar zij, in geval van verplaatsingen, naar de nieuwe woonplaats verwijzen en aldaar verdere opsporingen mogelijk maken. Alphabetische personenregisters verwijzen zonder moeite naar het blad.

2° *De Kadastrale Atlassen*. Vooral met het oog op het opmaken van de rollen der belastingen op de onroerende goederen werden reeds onder het « ancien régime » van ambtswege « landtboecken » voor elke gemeente opgesteld. Wijk na wijk wordt er elk perceel eigendom, bebouwd of onbebouwd, beschreven en genummerd, terwijl tevens de eigenaar en de gebruiker worden aangegeven. Om de perceelen terug te vinden op het terrein werden parcellaire plannen bij het « landtboeck » gevoegd. Splitsingen of smeltingen van perceelen, alsook veranderingen van eigenaar of gebruiker (« verwandelingen »), werden op het origineel door schrappingen en bijvoegsels aangeduid, zoodat vernieuwing van de « landtboecken » van tijd tot tijd noodzakelijk bleek. De kadastrale atlassen van na 1795, die in onze gemeentesecretariaten bewaard worden, zijn de voortzettingen van de « landtboecken »; meestal echter maken zij pas na de jaren 1840 een doorlopende reeks uit. Op vele plaatsen zijn de oudere kadastrale atlassen, na vernieuwing, jammerlijk verlorengegaan. Voor het bepalen van den socialen stand, en vooral voor onze kennis van de ontwikkeling van het familiaal bezit en van de plattegronden der woningen en bedrijfsgebouwen, zijn zij nochtans van het allergrootste belang.

Een dubbele bemerking om deze praktische wenken voor opsporingen na 1795 te sluiten :

1° Vooral in de overgangperiode van ouden naar nieuwen burgerstand (in de eerste jaren na 1795) treft men soms belangrijke leemten op het gemeentesecretariaat aan. Vergeten wij echter niet dat ook na 1795 de pastoors voortgaan met het opmaken van hun doop-, huwelijks- en overlijdensregisters en dat aldaar aanvullende inlichtingen kunnen worden ingewonnen in geval van leemte in den burgerlijken stand.

2° In vele families bewaart men, vooral voor de periode na 1795, eigendomstitels, pachtbrieven, verkavelingen, handboeken van rekeningen, huwelijkskontrakten, belangrijke brieven en andere familiale bescheiden die ons, veel levendiger dan gegevens uit de akten van den burgerlijken stand, in voeling brengen met « leven » van onze voorouders. Men gebruike ze dus bij opsporingen en men dringe aan op een zorgvuldige bewaring.

(Vervolgt).

M.-J. ASCOOP.

KRONIEK VAN DE FAMILIEKUNDE

1. « Tableaux d'honneur des Familles de Reckem », door de hh. Jacquart en M. van den Berghe, (Brussel, 1945) behandelt de geschiedenis van de families uit het Westvlaamsche dorp Rekkem.

Zes van de zeven tafels, waaruit het werk bestaat, brengen ons achtereenvolgens de lijsten van de kroostrijke gezinnen, van de boerenfamilies, met aanduiding van de door elk gezin bewoonde hoeve, van de « stamfamilies », van de hedendaagsche families, van de inwoners van Rekkem, die anno 1398 en anno 1550, buitenpoorter van Kortrijk waren, van de families sinds meer dan een eeuw ter plaats gevestigd en van de Rekkemnaars die vielen als slachtoffer van de beide wereldoorlogen. Een zevende tafel is eerder van demografischen aard en bevat een reeks diagramma's die ons inlichten over het bevolkingscijfer, het aantal geboorten, huwelijken en sterfgevallen te Rekkem, van de helft van de 17^e eeuw af tot op onze dagen.

Dit degelijk werk strekt de schrijvers tot eere, en we hopen dat ze navolgers mogen vinden die hetzelfde zullen doen voor de families van hun gemeente.

2. « Jurisdiction territoriale ancienne des communes de la Flandre Occidentale » door dhr. J. Jacquart (Brussel, 1945) brengt ons een kaart met de oude administratieve in-deeling van Westvlaanderen ; bij deze kaart is een tafel gevoegd, met de alfabetische lijst van alle Westvlaamsche gemeenten, en die

voor elke gemeente vermeldt tot welk gebied ze, onder het Oud Regiem, behoorde.

Kaart en tafel beantwoorden aan een werkelijke behoefte ; de familiekundigen die opzoekingen ondernemen in Westvlaanderen, kunnen ze gebruiken om uit te maken in welk archieffonds ze dienen te gaan zoeken om documenten te vinden over de families die in een bepaald dorp verbleven.

Spijtig dat enkele gemeentenamen, als Eernegem, Loker, Sint-Pieters-Kapelle en Tielt, bij vergetelheid, op de kaart niet aangeduid werden. Doch dit kan bij een volgende uitgave, gemakkelijk hersteld worden.

3. In de nummers 5 tot 8 van « L'Ecuson », noteeren we volgende bijdragen, die van aard zijn onze lezers te interesseren :

« Reconstitution d'un Registre de la Bourgeoisie de la Ville de Hal » (vervolg).

« Famille CARDOCK » (Brugge).

« Les Peintres VERDUSSEN » (Antwerpen).

« Les DE WINTER à Anvers ».

4. We vernemen dat het tijdschrift « Nederlandsch Archief voor Genealogie en Heraldiek » waarvan de uitgave gedurende den oorlog geschorst werd, thans opnieuw verschijnt. Het blad zal, als voorheen, onder redactie staan van de hh. H. L. Kruiemel en Kol. Steenkamp.

Doel van het tijdschrift blijft, als vroeger : het wekken en onderhouden van belangstel-

ling voor geslacht- en wapenkunde in burgerlijke kringen.

We hopen dat het «Nederlandsch Archief voor Genealogie en Heraldiek» zich, ook bij

ons, in de verdiende belangstelling zal mogen verheugen.

A. CLABOTS.

FAMILIEKUNDIGE VRAAGBAAK

VI

36. Uit het echtpaar POLVLIET Janschalckx Janneken zijn te Wetteren van 1610 tot 1630, tien kinderen geboren.

Beide echtgenooten overleden te Wetteren; hij op 18-2-1653 en zij op 2-10-1644.

Men vraagt: 1° geboorteplaats en -datum van beide echtgenooten; 2° plaats en datum van hun huwelijk.

37. Eén van onze medewerkers beschikt over een zeer ruime documentatie betreffende de familie POLFLIET in België. Hij wenscht in betrekking te komen met andere personen, die zich voor de geschiedenis van deze familie interesseeren.

38. MASSIGNEAU (ook MASSIGNEAU, MASSENIAU en MASSIMAN geschreven) Maria, echtgenote van LAVART Govardus, overleed te Bornem op 29-7-1708.

Men vraagt: 1° huwelijksplaats en -datum van de echtgenooten LAVART-MASSIGNEAU; 2° geboorteplaats en -datum van MASSIGNEAU Maria.

39. MORAS (ook MARAS geschreven), echtgenoot van MARTENS (of BRAUWERS) Anna-Catherine, overleed te Beveren-Waas, op 3-9-1757.

Men vraagt: 1° huwelijksplaats en -datum van de echtgenooten MORAS-MARTENS; 2° geboorteplaats en -datum van MORAS Martinus.

40. BLANS Johannes, geboren te Brussel, omstreeks 1700, trad in het huwelijk te Geerttruidenberg, in 1729.

Men vraagt: 1° geboortedatum en aanduiding der parochie; 2° namen van vader en moeder, en zoo mogelijk, hun geboorteplaats en -datum; 3° elk voorkomen van den familienaam BLANS in het Brusselsche, in den loop van de 18° en 19° eeuwen.

41. Men vraagt elk voorkomen van den familienaam ENDRIATIS.

42. Wie is bereid als correspondent op te treden voor volgende gemeenten: Desselgem, Moen, Orroir, Ronse en Ruien?

HET INSTITUUT VOOR VLAAMSCHE TOPONYMIE

TE LEUVEN

In het jaar 1946 zal het Instituut voor Vlaamsche Toponymie te Leuven, zijn meerderjarigheid vieren! Het was inderdaad in 1925 dat te Leuven, dank zij het initiatief van Prof. Dr. H. J. van de Wijer een begin werd gemaakt met de oprichting van een bureau voor plaatsnamenstudie waar de studenten-germanisten aan de Leuvense hoogeschool een werkgelegenheid zouden vinden met het oog op hun toponymische opzoekingen en waar, voor alle belangstellenden in Vlaanderen, een centrale zou ontstaan

die de systematische inzameling, de ordening en de verklaring van de Zuidnederlandsche plaats- en veldnamen zou behartigen.

Ter gelegenheid van het ambtsjubileum en van den zestigsten verjaardag van Prof. Van de Wijer werd hem in 1944 een passende en verdiende hulde gebracht, en al moest deze, wegens de omstandigheden, in den intiemsten Leuvenschen germanistenkring doorgaan, toch zal de tweedeelige «Feestbundel H. J. van de Wijer» voor de toekomst een blijvend getuigenis zijn van de wetenschappelijke

lijke waardeering die vrienden en medewerkers, oud-leerlingen en belangstellenden voor den stichter en organisator van het Toponymisch Instituut koesteren.

Met zeer bescheiden middelen is het Instituut van wal gestoken: wetenschappelijke initiatieven worden in dit land slechts schoorvoetend naar waarde geschat en meestal vinden ze niet de noodige financiële hulp om vlug te kunnen opschieten... Doch waar het geld grootendeels ontbreekt, hebben de zeer ruime belangstelling en de onbaatzuchtige bereidwilligheid van de medewerkers van het Instituut voor Vlaamsche Toponymie toch heel wat tot stand kunnen brengen.

Het doel dat door het Instituut wordt nagestreefd, is het verzamelen en classificeren, het identificeren en ten slotte het taalkundig en historisch interpreteren van de Zuidnederlandsche plaatsnamen in de ruimste beteekenis van dit woord.

Met het oog op den ontzaglijken rijkdom van onze plaats- en veldnamen — er bestaan per km² gemiddeld zoowat vijftig namen! — was het noodig een aantal jonge overtuigde werkers op te leiden die eenzelfde plan zouden navolgen en in de toekomst ook andere, minder geschoolde vorschers rond zich zouden scharen.

De ideale werkwijze voor het toponymisch onderzoek is de monographische behandeling van al de plaats- en veldnamen van een bepaalde gemeente, en bij voorkeur van deze waar men geboren is of waar men verblijft, omdat het uitzicht van de plaats zelf en de locale uitspraak van den naam belangrijke hulpmiddelen zijn bij de verklaring van de eigennamen.

Voor een dergelijke monographische studie over de plaatsnamen van een gemeente volstaat het natuurlijk niet dat men de thans nog in den volksmond levende, of in moderne bronnen (kadaster, atlanten van waterlopen en buurtwegen, kiezerslijsten, enz.) voorkomende plaatsnamen verzamelt en classificeert, maar men moet bovendien uit de archivalische bescheiden de historische vormen en schrijfwijzen van deze namen opdiepen om met eenige kans op succes hunne oorspronke-

lijke beteekenis te kunnen achterhalen. Op dit oogenblik zijn de toponiemen van nagenoeg honderd Vlaamsche gemeenten historisch-monographisch onderzocht en de vele duizenden steekkaarten die op deze wijze werden aangelegd, vormen den grootsten rijkdom van het Toponymisch Instituut.

Het is echter vanzelfsprekend dat een dergelijke volledige toponymische studie over elk van de Vlaamsche gemeenten een onbegonnen en wellicht ook een overbodig werk zou zijn, niet alleen omdat een aantal plaatsnamen telkens opnieuw voorkomen, maar vooral omdat een onderzoek van dien aard een wel nooit te bereiken aantal geschoolde toponymisten veronderstelt.

Er werd dan ook van het begin af naar gestreefd dit historisch-monographisch onderzoek, te Leuven en ook elders door een aantal bevoegde plaatsnaamkundigen ondernomen, in de ruimte uit te breiden, met dien verstande dat men voor niet-historisch bewerkte gebieden, ten minste het actueel en meestal levend toponymisch materiaal zou trachten in te zamelen. Op dit stuk werd op het Toponymisch Instituut een vrij aanzienlijke oogst ingeschuurd: dank zij de steeds herhaalde oproepen van Prof. Van de Wijer om medewerking en dank zij zijn menigvuldige methodologische opstellen in de eerste jaargangen van de « Mededeelingen uitgegeven door de Vlaamsche Toponymische Vereeniging te Leuven », werden, vooral in de eerste jaren, talrijke lijsten van plaatsnamen ingezonden door priesters, gemeentesecretarissen, onderwijzers, leden van de plaatselijke oudheidkundige vereenigingen, enz.

Het is zeer te betreuren dat door allerlei omstandigheden de banden tusschen de Leuvensche Centrale en de medewerkers van buiten uit met den tijd ietwat losser zijn geworden, maar anderdeels is het in hooge mate verheugend, dat vooral sinds de laatste jaren, het steeds groeiend aantal plaatselijke zoekers die dank zij het bloeiend « Verbond voor Heemkunde » gegroepeerd werden en bij de studie van hun geboorteplaats, onder haar meest verschillende aspecten, op passende wijze worden aangemoedigd en gesteund, ook

voor de plaats- en veldnamen een groote belangstelling aan den dag zijn gaan leggen. De menigvuldige toponymische kaarten, die door de plaatselijke heemkundige kringen werden opgemaakt, de dorpskronijken of « gulden boeken » die in verschillende Vlaamsche gemeenten zijn tot stand gekomen, de degelijke toponymische studiën die met het oog op de jaarlijksche wedstrijden van het « Verbond voor Heemkunde » werden ingezonden, de uitstekende vragenlijsten die door leden en kringen van het Verbond in verband met plaatsnaamkundige enquêtes worden bezorgd, bewijzen te over dat er voor toponymische opzoekingen een werkelijke belangstelling ontstaan is.

Het is de uitdrukkelijke wensch van het « Instituut voor Vlaamsche Toponymie » de samenwerking van alle belangstellenden op toponymische gebied in Vlaanderen te bevorderen en hun hulp te bieden waar dit mogelijk is, en het is niet minder gewenscht dat door de actieve medewerking van velen de doeleinden van het Instituut binnen afzienbaren tijd zouden kunnen worden verwezenlijkt.

Ter bevordering van deze samenwerking publiceert het Instituut voor Vlaamsche Toponymie sinds 1925 zijn **MEDEDEELINGEN**, waarvan in 1942 de XVIIIe jaargang verschenen is. Ten gevolge vooreerst van den papiernood en vervolgens van de zware materiele schade die het Instituut geleden heeft, op 29 November 1944, door de ontploffing van een VI in de onmiddellijke buurt van het Pharmaceutisch Instituut, waar het Instituut sinds den brand van de Universiteitsbibliotheek (Mei 1940), waaraan het bij mirakel ontsnapte, is ondergebracht, konden de jaargangen 1943-45 niet verschijnen.

Eerstdaags wordt deze achterstand ingehaald, zoodat de **MEDEDEELINGEN** in

1946 weer tijdig zullen worden toegezonden aan de abonneenten.

Wie verlangt in het bezit gesteld te worden van de Mededeelingen, jaargangen XIX (1943) tot XXI (1945) gelieve dit zoohaast mogelijk te melden aan den Directeur van het Instituut : Prof. Dr. H.-J. van de Wijer, E. van Evenstraat 10/IV, Leuven, ofwel door storting van fr. 60 op dezes postrekening 16.28.31.

In deze drie achterstallige jaargangen zullen de volgende studiën worden gepubliceerd :
Jg. XIX (1943) : H. Draye, Twintig jaar toponymisch onderzoek in Vlaanderen. A. Stevens, Toponymie en dialectologie.

Jg. XX (1944) : O. Jodogne, Buts et méthodes de l'anthroponymie.

P. J. Meertens, Zéeuwse familienamen van plaats- en veldnamen afgeleid.

W. Pée, Familienamen en bijnamen te Staakte.

Jg. XXI (1945) : M. Gysseling, Testerep-Tessel-Testerbant en Texuandri.

K. Roelandts, Uit de tijdschriften (1942-1944).

Men gelieve verder op te merken dat een abonnement op de **MEDEDEELINGEN** eveneens geldt als toetreding tot de « Vlaamsche Toponymische Vereeniging » waarvan de leden genieten van 20 % korting op de uitgaven van het Instituut voor Vlaamsche Toponymie.

Indien op deze wijze de grondslag kon gelegd worden voor een nauwere samenwerking tusschen heemkundigen en toponymisten, dan zou de beoefening van deze beide zoo verwante disciplines met nieuwe krachten kunnen worden voortgezet.

Dr. H. DRAYE.

Aan onze Leden.

Ons verbond heeft voor dit jaar een intensieve werking op zijn programma geplaatst.

Het zal, ten eerste, een actie naar binnen doorvoeren door de herinrichting der kaders van correspondenten en consulenten ; het zal, ten tweede, zijn actie naar buiten herbeginnen om het ledenaantal te verstevigen.

Voor dit tweede punt van het werkplan doet het Verbond beroep op u. Het weet echter dat het voeren van propaganda onmogelijk is zonder het gepaste materiaal daarvoor.

Daarom heeft de Verbondsleiding allereerst een inspanning gedaan om in dit tekort te voorzien door den vernieuwden vorm waarin de *Mededeelingen* thans verschijnen. Door het voornamer, aantrekkelijker en handzamer uitzicht en den rijkeren inhoud van ons tijdschrift, krijgen onze leden thans iets in de hand dat zeker geschikt is om belangstelling te wekken en leden te werven in hun omgeving.

Het Verbond heeft ook een opoffering gedaan opdat de prijs geen hinderpaal zou zijn en heeft de bijdrage voor 1946 NIET verhoogd : 20 fr. is voorzeker voor niemand een bezwaar !

Er worden van dit en de volgende nummers der *Mededeelingen* een aantal exemplaren beschikbaar gehouden voor propaganda-doeleinden ; vraagt dus een proefnummer voor een belangstellenden kennis, of zendt ons adressen voor proefnummers.

Al konden sommige onzer plannen in zaken van publicaties, om financiële redenen, nog niet ten uitvoer worden gebracht, deze verbetering der uitgave van de *Mededeelingen* is dan toch reeds ééne der verwezenlijkingen, het uitgeven van een jaarboek wordt waarschijnlijk dit jaar er een tweede ; andere zullen volgen.

Van dit jaar af moet het Verbond weer volop op dreef komen !

Eigen karakter en eigen aard van bouw- en levensvormen op het platteland komen tegenwoordig, in den ontwikkelingsgang van het moderne leven, zoodanig in 't gedrang, dat men zich mag afvragen of ze, kortweg, zich zullen kunnen handhaven, of zullen worden weggevoerd.

Het vraagstuk kan ons niet onbetuigd laten en voor het behoud van onze plattelandsche cultuurvormen, meer bepaald de landsche architectuur, wordt een vurig pleidooi gehouden in de beknopte brochure die langs dezen weg tot u wordt gebracht.

Een leidende gedachte er van is, dat slechts aanknopen aan onze landelijke en volksche tradities er opnieuw ziel en schoonheid zullen stralen uit onze bouw- en levensvormen van te lande en dat slechts dan ons buitenvolk, ons boerenfolk, er zijn eenvoud en innerlijkheid niet zal bij verliezen.

En een andere leidende gedachte er van is, dat het vraagstuk van ons landelijk schoon geen louter individueele aangelegenheid is, geen zaak van louter subjectief beleven; deze schoonheid heeft een hooge sociale en nationale waarde, zij is een gemeenschappelijk en dierbaar bezit dat slechts door het doen en laten der volle gemeenschap kan worden gheoed.

Mochten, om deze redenen, de grondprincipes en de practische richtlijnen die de lezer in dit geschrift zal aangegeven vinden, zoo veel mogelijk worden aanvaard, gepropageerd en toegepast!

1. Waarom deze brochure?

1. Weinige zaken worden door de menschen zoo algemeen gewaardeerd als de schoonheid van de natuur en van het landschap. Elk dieper begrijpen van die schoonheid verrijkt ons leven en verhoogt ons geluk.

Natuur en landschap omgeven ons allen, zij het voor sommigen — de menschen van den buiten bv. — op inniger en bestendiger wijze dan voor anderen. De schoonheid OF de leelijkheid er van omgeven ons dus willens nillens en op deze wijze is eigenlijk iedereen betrokken bij het probleem der landelijke schoonheid.

2. Het landschap, zooals het ten onzent meestal voorkomt, is in overwegende mate ontstaan onder inwerking van den mensch. De menschen, onze voorouders, maakten het landschap, geleidelijk, van *natuurbeeld* tot *cultuurbeeld*: velden, wegen en weiden, hagen en boomen getuigen van 's menschen geest en 's menschen hand. Doch de meest treffende noot in 't landschap vormt de *menschelijke woning*.

Het bijzondere doel van dit geschrift is zin en liefde te wekken voor landelijke schoon-

heid en landelijke bouwvormen en beter te doen begrijpen en waardeeren welke woning past in het landschap.

3. Het is een feit dat, vooral sedert een halve eeuw, onze plattelandsche tradities teloorgaan. Dat is een groote verarming van ons volksch cultuurbezit en van ons schoonheidspatrimonium. De nivelleerende actie van het moderne leven dringt langs velerlei wegen (verkeersmiddelen, krant, radio, bioscoop) door tot in de verste hoeken en verstikt alle uitingen van ons ééns zoo rijk gekleurd volksleven. Samen met den « stadsgeest », die onze gouwen overspoelt, overwoekert thans de leelijkheid alle gewesten, sloopt hoeve na hoeve, dorpswoning na dorpswoning, en brengt in de plaats een karakterloos huistype dat uit de banale voorstad stamt. Op deze wijze, nadat bv. reeds onze schilderachtige volkskleederdrachten zijn verdwenen, dreigt ook onze streekeigen architectuur ten onder te gaan. Dat in deze ontwikkeling iets grondig verkeerdt loopt voelen zelfs sommige stadbewoners aan: zien we niet dat deze laatsten voor hun landhuizen zich inspireeren op de

oude hoeven van de plaatselijke bouwtranten, ja, bij voorkeur een oude boerderij zelf aanwerven om ze als woning in te richten, terwijl van den anderen kant de boer voor zijn huis zich gaat richten naar een model uit de stad! Dit is dus het ongerijmde resultaat: De stedeling gaat wonen in een boerderij en de boer in een stadsch huis!

4. Uit dezen stand van zaken blijkt dat het vraagstuk van het behoud en het herstel onzer landelijke schoonheid zich stelt op een dringende wijze. Dit vraagstuk heeft een *sociaal* en een *nationaal* uitzicht.

Sociaal, ten eerste, want al bouwt een bepaald plattelandbouwer zijn huis in de eerste plaats om aan zich zelf, zijn gezin, zijn vee en zijn oogst onderdak te verschaffen, zijn woning vormt groep met andere van de omgeving, is een deel van het landschap, en zal noodzakelijkerwijze het voorwerp zijn van welbehagen of van ergernis vanwege geburen, voorbijgangers en toeristen, naar gelang deze woning past of vloekt in het landschap.

Nationaal, ten tweede, want een staatsbeleid, dien naam waardig, kan niet anders dan den cultus bevorderen van de typische schoonheden van de verschillende gouwen van het gemeenschappelijke vaderland, wetende dat de liefde voor den vadergrond — die begint met de liefde voor de eigen streek! — des te grooter zal zijn naarmate het landschap schooner is en naarmate deze schoonheid wordt ingezien en gewaardeerd;

bovendien kan het teloorgaan van de typische schoonheid van bepaalde streken, zulke die bv. van groot belang zijn uit oogpunt van toerisme zooals Ardennen, Kempen en Dui-nen, een nationaal verlies beteekenen en is het derhalve noodzakelijk dat het Staatsbeleid over deze schoonheid wake.

5. Daar er door de oorlogsverrichtingen veel werd verwoest en dus veel zal moeten worden heropgebouwd (vooral in de Ardennen), is het juist THANS dringend noodzakelijk dat al het mogelijke gedaan worde 1° om te behouden wat nog schoon is, 2° om te verbeteren wat leelijk is en kan worden verbeterd, 3° om te beletten dat nog méér leelijkheid ons landelijk schoon zou verwoesten. Deze brochure wil dat doel helpen dienen.

6. We handelen vooral over het uitzicht van hoeven en hofsteden, en zulks in het Vlaamsche landsgedeelte. Vele der aangehaalde principes van landelijke schoonheid passen evenwel ook voor dorps- en andere landelijke woningen, en tevens voor landschappen buiten de Vlaamsche provinciën. Daar het bovendien een hoofddoel is van onze uiteenzetting zin en liefde te wekken voor landelijke schoonheid en landelijke tradities bij *iedereen*, zoo hopen we elkeen van dienst te zijn door hem nader te brengen tot het juiste begrip van waarheid, eenvoud en schoonheid in onze landelijke bouwvormen.

II. Bouwen in het landschap is heel wat anders dan bouwen in de stad!

Een eerste vereischte van een landelijke woning is dat zij passe in haar kader, in haar landschap. Iedere streek heeft een eigen karakter en gaf het ontstaan aan een eigen bouwtrant. De bouwstijlen der hoeven verschillen niet in de eerste plaats volgens den *tijd*, zooals deze in de stad (Gotiek, Renaissance, Barok, Rococo, enz.), doch volgens de *streek* (Kempen, Haspengouw, Polders, Ardennen, enz.).

Ten tweede heeft men op den buiten grond

en ruimte genoeg; men zal dus niet bouwen in de hoogte zooals in de stad, doch in de breedte zooals het landschap zelf zich in de breedte uitstrekt; verder richt men er het huis niet volgens de straat doch volgens de zon, de daken zijn er een hoofdelement, de materialen bij voorkeur ter plaatse voortgebracht, de vensters kleiner, de kleuren vinniger en frisscher, het geheel eenvoudiger, krachtiger, duurzamer, monumentaler.

III. Wat is een woning ?

Iets van het schoonste en waardevolste wat de mensch bezit, vooral om haar geestelijke waarde. Onze woning beschermt ons niet alleen tegen regen, wind en koude : in haar zijn we ook veilig en geborgen tegen de menschen en de wereld. Ze is een kleine innige vesting die ons veilige afzondering, rust en ruimte, vrijheid en vrede bezorgt. Onder haar dak groeien de familiën volgens den eeuwig

IV. Wanneer is een woning schoon ?

Als zij in haar breede eenvoudige rustige gesloten vormen den indruk geeft van veiligheid, duurzaamheid, geborgenheid, rust ; als men het gevoel heeft dat het er binnen gezellig, warm, innig, behaaglijk is.

V. Zijn onze oude hoeven en landelijke woningen schoon ?

Ja !

Vooral om twee redenen.

Ten eerste omdat ze juist dezen indruk van geborgenheid, veiligheid en rust verwekken.

Ten tweede omdat ze zoo innig passen in het landschap. Ze zijn daarin echt gegroeid en daarom verschillen ze van streek tot streek. Dit laatste is zeer begrijpelijk : de aard van den grond en derhalve van de winningen (bv. zand- of kleiboeren), de ter plaatse aanwezige bouwstoffen (natuursteen en natuurschaliën in de Ardennen bv.), de bouwmethodes en de levenswijzen verschillen van streek tot streek (Kempen, Polders, Haspengouw, Ardennen, enz.).

Vandaar deze *streek-eigen* bouwvormen : de eenvoudige langgestrekte Kempische

VI. Voldoet de inrichting der oude streekeigen woning nog aan de hedendaagsche levensbehoeften ?

In vele gevallen : neen.

Vooral vele kleine benepen en dikwijls bouwvallige huizen — hoe schilderachtig ze ook zijn en hoe spijtig hun verdwijning voor den heemminnaar en den toerist ! — voldoen niet meer aan de vereischten die wij tegenwoordig aan een gezonde en een geriefelijke woning stellen.

stroom van het bloed en worden de waarden en verworvenheden van hart en hand en geest van geslacht tot geslacht overgeleverd. De woning is de tempel van het geluk en van de volksche tradities. Men zal echter toegeven dat alleen de landelijke woning, hoeve en landhuis, het zuiverst deze functie kan vervullen.

Daarom reeds zijn bv. de dikke warme rieten daken zoo schoon en de papierdunne eternieten dakbedekkingen zoo leelijk.

woning, de trotsche vierkantig gesloten hoeveburcht van het vruchtbare Haspengouw, de schoone West-Vlaamsche wit gekalkte polderhoeve met haar dienstgebouwen om de vierkante koer geschaard, de schilderachtige boerderijtjes van het Meetjesland, de buitengewoon schilderachtige Limburgsche huizen met zwart geteerde balken in het witte muurvlak, enz. Ieder onderzoeker het bouwtype voor zijn eigen streek, er is zoo veel bij te leeren en zoo veel schoonheid in te ontdekken !

Zonder deze streekeigen woning kunnen we ons het landschapsbeeld niet voorstellen. Niets in het uitzicht van deze landelijke huizen van eertijds is gezocht, oogen-verblindend, « façade » ; neen, alles is echt, eenvoudig, degelijk, duurzaam.

Vele grootere hoeven en landhuizen evenwel zijn door soms geringe veranderingen prachtig aan te passen en comfortabel in te richten : hetgeen bewijst dat de uitwendige grondvorm in ieder geval kan behouden blijven en dat het er slechts op aan komt de binnen-inrichting te verbeteren.

VII. Zijn de woningen op het platteland gebouwd gedurende de laatste tientallen jaren ook schoon ?

Neen ! En landelijk allerminst !

Het smalle stadsche huistype, dat uit een stadsche huizenrij gesneden schijnt en zonder enig innig verband met het landschap zijn valsche pronkzucht zoo dicht

mogelijk tegen de straat ver-toont, deed alom zijn in-trede. Het is het symbool van het verval der landelijke bouwtradities en de vijand N° 1 van onze landelijke schoonheid !

VIII. Welk is dus de formule die we voor de nieuwe landelijke woning vooropstellen ?

Van *buiten* het streek-type, het eigen karakter van den streek-stijl bewaren en beschermen, van *binnen*, zoover het noodig is, aanpassen aan de woonbehoeften van onzen tijd (een woning zonder badgelegenheid bv. is niet meer van dezen tijd !).

Anders gezegd : we willen onze bouwmeesters van heden een woning zien schep-

pen voor het platteland die *landelijk* is en naar vorm en geest aansluit bij de plaatselijke bouwkundige overlevering, doch die tevens voldoet aan de vereischten die het huidig leven aan de woning-inrichting stelt (in opzigt van hygiëne, gerieflijkheid, landbouwmethodes).

IX. Waarom dit taaië vasthouden aan den streekeigen bouwtrant ?

Omdat we slechts op deze wijze onze landelijke schoonheid kunnen redden en herstellen.

Het antwoord bleek reeds uit de paragrafen II en V, doch het weze nogmaals beklemtoond : bouwen op het platteland is *bouwen in een bepaald landschap* dat een eigen bouwtrant bezit (zie Par. V) ; het geheel, namelijk het landschap, primeert op het deel, namelijk de afzonderlijke woning, zooals de natie primeert op den enkeling.

Verschillende Europeesche naties — en juist zij die tusschen de schoonste zijn te rangschikken : men denke slechts aan Zwitserland en de Scandinavische landen — onderwijzen de liefde en den cultus voor hun typische landschappen en huizen, waken zorgzaam over het eigen traditioneel karakter van hun land.

Wij ook mogen de typische schoonheid onzer natuurlijke streken niet laten verwoe-

sten, we moeten er terug begrip en liefde voor opwekken.

Stel u voor dat onze plaatselijke bouwtranten verdwijnen door den triomf der nivelleering en verstadtsching : wat een verarming van ons landelijk schoon, van al wat den kleurigen rijkdom van het gemeenschappelijke vaderland der Vlaamsche én Waalsche provinciën uitmaakt ! Het treurige resultaat van deze vervlakking kunnen we reeds overal waarnemen : hoevele voorspoedige dorpen zijn niet leelijk en banaal geworden omdat ze er als voorsteden wilden uitzien ?

Neen, we mogen onze streek-eigen bouwtranten niet laten verloren gaan ; we willen noch kunnen een eeuwenoude volks-eigene traditie prijsgeven voor een serie-product van internationaal allooi of voor een te individualistische schepping gesproten uit de min of meer toevallige fantasie van een architect.

X. Hoe kan ons doel worden verwezenlijkt ?

Door er zeer hard voor te ijveren langs twee wegen.

De eerste weg is deze van de officiële instanties (Ministerie van Openbare Werken, Provinciën, Gemeenten) die over het bouwen en vooral het huidige heropbouwen zouden moeten controle uitoefenen en daarvoor zouden kunnen gebruiken : het opstellen van na te leven bouwreglementen, verplichte goedkeuring van plans, het « klasseeren » van bepaalde landschappen, en andere middelen (prijskampen, premies of vrijstelling van sommige belastingen voor schoone woningen).

Doch we kennen de traagheid die gewoonlijk eigen is aan de werking van officiële organismen (traagheid die zelfs onverschil-

ligheid worden kan !). Verder zijn bemoeiingen van hoogerhand dikwijls niet populair, als ze niet voorafgegaan zijn door voorbereidend en voorlichtend werk.

Daarom is de tweede weg zeer belangrijk : deze der onmiddellijke propaganda die alle geïnteresseerden (vooral geteisterden, architecten, fabricanten en verkoopers van bouwmaterialen) zou moeten kunnen bereiden waardoor algemeene richtlijnen en juiste begrippen betreffende landelijke schoonheid en landelijke bouwvormen gemeengoed moeten worden. Actie-middelen hiervoor zijn : pers, voordracht, tentoonstelling, film. (Tot deze groep behoort dus ook deze brochure).

(Vervolgt).

J.-A. WEYNS.

Het stroolen wolfadak is een hoofdelement van den Kempischen huisvorm en daaraan danken deze, dikwijls schamele woningen een indruk van innigheid, veiligheid en geborgenheid. Oude hoeve op de Achterheide te HEIST-OP-DEN-BERG (Oogstmaand 1943).

Foto J. A. Weyns.

